

НАРОДНЫ НОВИНКЫ

КУЛЬТУРНО-СПОЛОЧЕНЬСКИЙ ТЫЖДЕННИК РУСИНІВ СР

р. XX • ч. 1 – 4 • 27. януара 2010

http://www.rusynacademy.sk

15 років од кодифікації русинського языка

27. януара 2010 русинська громада в Словенській републіці собі припоминать скромный, але в новодобій історії Русинів о то визначніший юбілей – 15 років од кодифікації свого материнського языка. Не є то довгий історичний період з погляду ниякого живого організму, не то списовного языка, зато на ёго сучасный став ся можемо позерати лем як на факт корешпундуочій з ёго раннім віком. З другого боку, тот час був єдним з доміантних факторів, який в основі визначив ёго характер і накреслив потенціалну перспективу далшого розвою. Час назначив але і то, до якої міры є тот живий організм зрілым стати ся основним інструментом комунікації в окремих сферах народностного жывота Русинів, як і то, до якої міры суть Русини зрілым народом акцептовати факт екзистенції свого списовного языка.

Вертаючі ся до нашої недавной, выше 20 років старой історії сперед рока 1989, кодифікація русинського языка была лем фікціон, котра ся до нашого народностного контексту вертала як комета – лем в політично слободніших часах. Не быти Новембра 1989, може фікціон бы зістала і про далшы генерації Русинів, предки котрых внаслідку обективних, але часто і субективних факторів свій понад 300 років старий вопрос списовного языка не были способны вирішити, хоць не мож повісти, же ниякы снагы не розвинули. Розвинули і розвивали, але невирішений вопрос їх народної ідентифікації в комплікованім політичнім контексті ся став про них ярмом, під вагов якого легше їм было придати ся к дакотрій із „міцніших“ народно-языковых ліній, як пестовати властну – „недуйдаву“. Неєднота, яка настала наслідком такої россіяности, повіджене словами Івана Мациньского, ся стала „нашов народнов хворотов“, з якої тяжко было бы ся вылічити без радикальних змін внутро- і заграничнополітичної ситуації в поновембровій Европі. Поновембровий розвой і формулація в нім принципіальних задач і цілів про захованя і перспективний розвой етніки ходем на даякий час прикладно зьєднали русинську інтелігенцію.

І так зачаток рока 1995 фікцію змін на факт і на зачаток новой етапы в жывоті єдного невеликого народа, який як кібы ся назад зродив на мапі світа і в своїй домовині – в Карпатах. Кодифікація языка Русинів вернула назад до бою за свою ідентичность і за права про свій списовный язык. Стала ся сатисфакціон за минулы роки ігноранції народностных прав Русинів і підкріпила русинський народный рух на пути за властнов еманціпаціон.

Очівісно, наслідных 15 років (1995 – 2010) покодифікачного періоду русинського народного жывота не было легких з ниякого аспекту і в никотрій з країн, в котрых Русини жыють, враховано Словенської републіки. Ігноранція штату найбівшой русинської громады, яка жыве в рамках України, і з той причіны радикалізація містного народного руху не мали свої ремінісценції і в навколишніх країнах. Молода Словенська републіка хоць ся сто-тожнёвала з демократичными европскими принципами при формованю домашній легіслативы, але їх реалізація в практичнім жывоті часто была залежна од характеру републіковий влады: ці в ній переважав націоналістичный, або лібералный – і к народностным меншынам – елемент. З тым была звязана і реална фінанчна підпора активіт русинської народностной меншыны, враховано тых, які мали прямиый вплив на розвой їх списовного языка. Найліпше то видно на періодичности выдаваня русинської „періодичной“ пресы – „тыжденника“ *Народны новинкы* і „двоймісячника“ *Русин*. Вєдь у своїй 18-річній історії новинкы выходили як тыжденник лем три (!) роки – в роках 1992 – 1994, а о 10 років пізніше докінця їх судьба была цалком неясна. Подобно нестабільнов од року 1995 є періодичность *Русина*, котра таксамо корешпундує з обємом штатной дотації. (На порівняня можемо увести, же кідь в р. 1994 русинскы організації дістали од штату дотацію 6 мільонів Ск, то в р. 1995 то было уж лем 1,6 міль. корун.) Абсенція самостатного русинського часопису про діти і молодежь на Словенську тыж о дачим говорить... А приділеваня найбівшого обєму штатных фінанцій в рамках русинської меншыны на проєкты заміряны на фольклорны акції тыж не є невідоме: штат од року 1995 перестав давати фінанції на платы професіональных робітників у сфері народностной культуры, тоту повинность переніс на матерскы країны, респ. іншы здрой фінанцованя, і так тактично ся збавив повинности платити за роботу у сфері русинської культуры професіональным працівникам. Вислідком такої політики є, же русинскы народностны організації і редакції од року 1995 суть без єдиного професіонального робітника, причім до року 1995 їх мали 11 – 12.

Оптимістичнішов ся нам по 15 роках явить ситуація у сфері школства, выдаваня учебной літературы і навчаня русинського языка, хоць ремінісценції „новот“ у сфері культуры мали прямиый негатиный вплив і на тоту сферу. Успіхы в ній суть прямо залежны од дакілких факторів, без сугры котрых тяжко чекати надійну перспективу про русинське школство, якого доднесь, властно, на Словенську нїт. Із девятых школ суть на северовыході Словенська переважно лем школы з двоюков формов навчаня русинського языка – як неповинного предмета і як кружка, і лем єдина є в правім змыслі слова русинська основна школа, т. є. школа з русинським навчальным языком. В економічно слабім регіоні северовыходного Словенська видиме то як кус парадоксний яв, котрым бы ся мали займати главно сучасны зряджователі основных школ, т. є. сільскы і містскы уряды по селах і містах, де жыє мінімально 20 % жытелів русинської народности. Тоты абсенціон евіденції своїх школ у сіти народностных школ – каждорічно страчають значный обєм штатных фінанцій, котры їм наконець хыблять при розвоєвых проєктах або активітах школы. Аналізованём причін такої ситуації ся але назад дістанемо к попередньому проблему – абсенції професіональных робітників у сфері русинської культу-

РУСИНЫ, РАДУЙМЕ СЯ, ДОВГОЧЕКАНЫЙ ДЕНЬ КОДИФИКАЦІИ
НАШОГО ЯЗЫКА ПРИШОВ, НАШ МАТЕРИНСКИЙ ЯЗЫК СТАВ ЛИТЕРАТУРНЫМ

НАРОДНЫ НОВИНКЫ

КУЛЬТУРНО - СПОЛОЧЕНЬСКИЙ ТЫЖДЕННИК РУСИНІВ СР

р. V
ч. 6

8. фебруара 1995
ціна 2.- Ск

27. ЯНУАР 1995 - ДЕНЬ КОДИФИКАЦІИ РУСИНЬСКОГО ЯЗЫКА

Довгочеканый акт

Датум - 27. януар 1995 року золотыма буквама ся записав до історії русинської народностной меншыны на Словенську, до історії самой Словенської републіки, теріторії якої є матерскы країны тых Русинів, але і до історії сусідніх країн, в яких жытели русинської народности жыють і творять їх невідліну часть. В тот день перед представителями Народной рады СР, Влады СР, Міністерства культуры СР, Міністерства школства і науки СР, Матиці словенской, Языкознавчого уставу Л. Штура САН, представителями Грекокатолицкой і Православной церквей СР, народностных організації домашніх і заграничных, масмедій СР і Русинів, в конгресовой салі Інтернату Дружба в Братіславі была святочно выголошена кодифікація русинського языка. Є то велика подія, може, найвєкша, яка в новодобій, але і в цілій, історії Русинів нас стрітила. Мы знаме, але лем сучасность, в якій двєрі демократії суть отворены шырьше, як у вступнім слові на святочнім акті підкреслив председа Русинської оброды Николай Ляш, аж 90. роки XX сторічя, могли принести такий результат в розвитку языка єдной з народностных меншы на Словенську. Лем аджа моральній і матеріалній підтримці най-вышших штатных органів матерскы країны Русинів – Словенської републіки – ся нїг зреалізувати тот святочный день і мы мали тоту честь стати ся ёго свидками.

Терниста путь к кодифікації

Важиме собі тоту визначну подію о то вєще, же знаме, яка терниста путь к ній вєла. По тій пути організації Русинів на Словенську – Русинська оброда – крачаль од першой секунды свого зануку. І треба повісти, же є то велика трагедія в сій жывоті, як і в жывоті Русинів, же тоту путь терніма не высилус никто інший, як „свої“ люде, тоты, што ся выгягли в русинським гнізді, але днесь репрезентують українську інтелігенцію Словенська і „а пересвідчина“ плюють на своє гніздо і на вшытко русинське. Є то най-

• По Гімні Словенської републіки, яка была першим кроком до святочного дня - 27. януара 1995 року - кодифікації русинського языка, визначных гостей і вшыткых участників акту кодифікації у вступнім слові привітав председа Русинської оброды на Словенську Николай Ляш (перший справа) • Вірш Голос Русинів нашого будителя Александра Духновича задекларовав Ярослав Сисак, підпреседса РО • Русинів і Русинськы оброду за актом кодифікації русинського языка поздравило ряд організації і інституції домашніх і заграничных у формі телеграмів, які переніла Анна Плішкова • Емоціональный уривок о материнським языку з книжки М. Мальцовской Манна і оскоміна задекларовала др. Марія Цапєкова з Пряшова.

• **Верхня часть першой сторінкы святочного цісла Народных новинок присвяченого кодифікації русинського списовного языка 27. януара 1995 в Братіславі.**
Фоткы: А. З.

ры, котры бы міджі Русинами вели цілену і систематічну культурно-освітну роботу, бо vznik народностной школы залежить в першім ряді од ступня народной свідомости і культурной зрілости людей, котры мож доцілти лем систематичнов выховов. Хоць за надійну перспективу в области школства Русинів поважуєме акредітацію бакаларського і магістерського високошкольського штудійного програму русинський язык і література, без достаточной кількості адептів того штудія із освоєнов базов знань предписаных учебными основами з русинського языка і літературы про основны і середні школы, як і з выглеканым одношієм к русинському языку і культурі не мож чекати, же штудійный програм буде продуковати надміру запаленых про народностне діло учітелів. А скуєности з 12-річного фунгованя русинського языка в школьській системі СР насвідчують, же такы учітелі можуть грати барз визначну роль у перспективнім розвою школы як народностной ці докінця – русинської. Такых учітелів у тісній кооперації з народно свідомым священником у селі, старостом і директором школы поважуєме за опорны стовпы потенціального розвою русинського школства.

В непоследнім ряді бы сьме хотіли вказати на штатны, респ. зо штатного розпочту дотованы інституції, котры діють в русинським народностнім контексті – верейнропавны медії, але главно церкви выходного обряду, в котрых материнський язык Русинів зо закона має мати свое місто. Парадоксы за 15-річний покодифікачний період находиме і ту, кідь возьмемо до увагы, же русинський язык ся подарило завести до Словенської телевізії аж року 1999 а до Словенського розгласу докінця аж року 2002, а то по многих діскузіях і вшыляких обштуркціях. Днесь фунгованя русинського списовного языка – і хоць в аспекті языковой культуры у каждого все є што выліпшовати – в них береме як природный яв, але по році 1995 дового то была лем фікція. Подобно як фікціон іщі і й днесь, 15 років од кодифікації, ся нам видить офіціалне увєдженя русинського языка до літургії, пасторації і до выданя Православной церкви на Словенську або установліня єпископа про Русинів у рамках Грекокатолицкого архієпископства в Пряшові. Довгодобе ігнорования даныма інституціями (дотованы штатом, котрый акцентує русинську меншыну на своїй теріторії) увєдженых фактів лем припомагають однароднёваню і асіміляції Русинів, як вытрачано ся їх материнського языка з церкви.

Фреквентованы діскузі на даны темы хоць часом ся здали надійныма, але не принесли желанный ефект. За часточну сатисфакцію в тій сфері поважуєме активіты *Кругу русинських грекокатолицьких священиків* і обновленой русинської церковно-культурной організації *Общества св. Йоана Крестителя*, заміряных, окрема іншого, на підпору розвою русинського языка і пасторачной практикы в нім посередництвом властных періодичных выдань (кварталник *Артос* і *Грекокатолицький русинський календарь*), але главно перекалдів церковных текстів з церковнославянського до русинського списовного языка.

Як найстабільнішу сферу реалізації русинського списовного языка на Словенську за послідніх 15 років мож поважовати літературну і театралну, хоць в обидвох русинскы діалекты мали свое місто і передтым.

Перша з них ся до днешніх днів може похвалити выданём понад стовкы книжных выдань, міджі якими суть творы стабільных і зрілых авторів (Ш. Сухый, М. Мальцовска, М. Ксеняк, Ю. Харитун), але і новообявєных (О. Кудзей, К. Мороховічова-Цвик) і надійных зачинаючих авторів русинськыязычной літературы. Очівісно, їх творчость была мотивована переважно штудійным русинського языка (М. Гомолєва, М. Кавчакова, П. Семанцєва) і презентаціон на сторінках *Русалкы* – кварталной прилогы про русинскы діти і молодежь (од р. 2000) і *Поздравліня Русинів* – літературной прилогы *Народных новинок* (од р. 1995).

Друга з увєдженых інституцій – *Театер Александра Духновича в Пряшові* – перешла нелем зміннов своій назвы, але і трансформаціями характеру роботы драматичного колектіву, драматургії, сценографії і комплексных творивых поступів у работі. По выміні генерації артистів у 80-ых 20. ст., кінець 90-ых років мінить ся характер публікы. З класичного вырис експериментальный театр, причім поступный переход на русинський діалект іщі перед Новембром 1989 (6. 2. 1988) був якбы інтегралнов частєв того переходу, аж поступно ся русинський язык став доміантным в работі того театру, а так є то доднесь. Очівісно, вджа зрозумілому языку театр назад здобыв приязнь публікы на северовыході СР, наввыше, став ся узнаванов і репрезентативнов сценув цілословенського театралного контексту.

Перерахованы бівшы і меншы успіхы, але тыж назначены неуспіхы розвою русинського языкового контексту на Словенську поважуєме за природну інтегралну часть процесу народной ідентифікації Русинів по році 1989. На їх зачатку стояли ініціативы домашній культурно-сполоченської організації Русинів – *Русинської оброды на Словенську*, котра того року ославить 20 років свого діятельства, але і міджнародного русинського руху під покровительством *Світового конгресу Русинів* (взникнув року 1991). Обидвом субектам належать тыж визначны ініціативы на полю рішаня русинського языкового вопросу: СКР за ініціованя *Першого міджнародного конгресу русинського языка* (Бардеєвскы Купелі, 1992), який накреслив основну стратегію языкового менеджменту, а РОС за практичну реалізацію той стратегії в подобі заложія першой науочної інституції, яка ся зачала вджа фінанчній, хоць короткодобій, підпорі штату займати проблемами формованя нормы будучого списовного языка Русинів на Словенську – *Інституту русинського языка і культуры* при РОС в Пряшові (1993 – 1994). Положены основы лінгвістичной роботы над русинським языком зачатком 90-ых років 20. ст. принесли плоды нелем в подобі кодифікації русинського языка на Словенську, але наслідно в ёго реалізації в уж увєдженых сферах русинського народностного жывота. Взник новых професіональных інституцій, заміряных на захованя і розвой розлічных народно-ідентифікачных аспектів русинської громады, як *Музей русинської культуры в Пряшові* (2007) і *Інститут русинського языка і культуры Пряшівської універзіты* (2008), очівісно, отворяють уж нову етапу русинської історії, яка бы ся але не могла отворити без 17. новембра 1989 і без 27. януара 1995.

ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД.,
Інститут русинського языка і культуры ПУ

ПгДр. Станіслав Конєчні, к. н. – продуктівний шістьдесятник

Ревіталізаційний процес Русинів по Новембрі 1989, істориками означований як третє народне возроджіння, отворив наново недорішені вопросы з минулости, а то передуватькым ідеологічний вопрос, з котрым суть тісно звязаны вопросы ідентіты і языка Русинів. На них попробовали дати якнайкомпетентнішу одповідь языкознателі і історіци занимаючі ся народностнов меншынов Русинів як на Словенську, так і в цілім карпатськым ареалі, котрый Русини заселяють в рамках розлічных держав. Єдним з таких історіків є і ПгДр. Станіслав Конєчні, к. н., котрый ся історіов Русинів і їх розвитком занимать уж веце як дві десятиці років. Кінцєм минулого року – 6. децембра 2009 ославив округлий юбілей – 60 років. Так ся кінцєрічна порада на Інштуті русиньского языка і культури ПУ стала добров нагодом на то, жебы сьме поздравили нашого юбіланта і сполупрацовника і в неформалній бісіді му дали пару вопросов, на котры нам з прецізностєв єму властнов приобіцяв до кінця року одповісти. На основі того vznikло слідуєче інтервю.

• Словенська академія наук (САН) є найкомпетентніша і найрепрезентативніша інституція в рамках Словенська, а вы сьте єй довгорічним працовником. Наісто і тот факт давать Вашым роботам пунц істой важности, престижности, а самособов, і вірогодности. Якы были Ваши зачаткы в тій інституції? Одколи сьте ся зачали занимати проблематіков Русинів компактно жыючіх на северовыході Словенська і їх розвитком?

– В Сполоченськонаучнім інштуті САН в Кошіцях роблю од 1. марца 1985, то значіть уж 25 років. К выскуму русиньской меншыны ем ся дістав нагодом. Інштут ся тогды занимав двома округами проблемів, котры ся тогдышнім політічным і штатным органам віділи были важны, главно з погляду будучого розвитку. Были то народностны меншыны, а другим округом інтересу была молодеж з аспекту єй годнотовой орьєнтації. Як історік ем був заряджений до тіму про етнічны меншыны, хоць в першых місяцях ем ся пріорітно занимав повнінем уставной задачі, котра ся дотыкала розвитку черезгранічної сполупрацы міджі выходным Словенськом і сусідніма регіонами Польска, Мадярська і СССР. Наш тім ся в рамках штатного плану основного выскуму занимав вопросами розвитку мадярської і української народности. Ромска і німецька меншына ся стали сучастєв планів одділіня аж в наслідуєчих роках. По мадярськы ем не знав, зато моєв задачов было робити выскум української народностной меншыны на Словенську в періоді соціалізму, то значіть по році 1948. Якраз через выслідкы выскуму невыразной народной ідентіфікації української меншыны на Словенську ем ся дістав к проблематіці Русинів, хоць офіціално Русини в тім часі не ествовали. Русиньску ідентіту части жытельства

(Продовжіння на 3. стор.)

Александр Павлович – священник,

Од половины 19. стороча зачали славянськы народы інтензівно боєвати за свою слободу і незалежность. В рамках Австро-Угорьска ся народнобудительскы активіты Словаків розвивали уж пару десятиці років. На народнобудительскый рух тогдышніх особностей, знамых під назвов „штуровска генерація“, цалком логічно надвязали Русини жыючі під Крапатами. Народнобудительскы активіты Русинів были зосереджены на роботу міджі простым народом і за тоту роботу ся взяли передуватькым священіци і учітелі, котры як єдини творили в тім часі містну інтелігенцію. Їх формованя было під впливом главно штудій на словенських теологічных факултах. Єднов з найзнамішых была теологічна факулта в Тырнаві, на котрій ся розвивав активный штудентський жытов і в рамках котрой ся розвивали контакты міджі штудентами – Русинами і Словаками. Якраз такый штудентський жытов пізніше припоміг к плодным активітам єдного з найвызначнішых представителів будительской генерації Русинів – Александра І. Павловича.

Александр Павлович (псевдонім **Чарнян Маковицькый**) ся народив 19. септембра 1819 в селі Шаріське Чорне (село лежыть в Бардеєвскім окресі, на граніці з окресом Свідник) в родині грекокатолицького священника Івана Павловича і Анны, родженой Гладышовской, котра была дівков галіцького грекокатолицького священника. Быв гордый на свое родне село на Маковиці і рад ся к нєму признавав, о чім свідчіть тыж єго псевдонім Чарнян Маковицькый – село ся колись звало „Сарно“.

О тім, же єго отець був у селі барз облюблений, свідчіть і факт, же кідь тяжко захворів і не міг ходити, вірници го носили на руках з фары до церькви. Малаый Александр ся народив як сема дітина, но кідь мав 4 рокы, умер му нянько. Малаый дітвак сі то ани не усвідомлєвав. Бавив ся коло столаря, котрый рихтовав труну про єго нянька. Пізніше му умерла і мати. Своє смутне дітинство так описав у поезії *Тужба*:

*Нет уж пан-отца, ани пани матки,
А я остался бедная сирота,
Должен прятатися из родной хатки,
Смотрити, где суть отворены ворота,
В брата, ци в сестры, в стрыка, ци ли
в стрыны,
В уйка, ци в теты, иль в одной родины?*

Отворены двері нашов на самый перед на куртый час у сестры. Найвекшу старостливість проявляв малій сироті єго уйко Андрій Гладышовскый, котрый був представеным у львівскім Інштуті св. Юрія, де Александр абсолвовав прімарну освіту в польскім языку. По році уж був у свого найстаршого брата Івана Павловича у Вышнім Бенковім і в Комарні, де побыв лем куртый час і назад ся вернув к уйкови до Львова. Ту ся стримав три рокы. В тім часі была ціла комунікація (враховано проповіді в церькви і школьської науки) по польськы і по німецькы, зато Павлович не мав можность научати ся родному языку, но од свого уйка здобыв того найважніше – сочутя з ближніма. Кідь переходив з уйком через парк, уйко му купив черешні а другый міщух подаровав дівчати, што черешні продавало. Малаый Александр ся опросив, чом то зробив і уйко му одповів: „*Виштыкы грошы за черешні дівча мусить дати панови, най ходем тот єден міщух черешень зьість, небожатко...*“ Таке саме сочувство мав Андрій Гладышовскый і к своему сыновцєви – Александрови. Сам ніч не положыв до рота без того, жебы ся з тым не поділив з хлопцєм. Быв му уйком, але і добрым приятелєм, часто ся ведно бавили, много бідісовали. Од уйка іде Александр бывати до свого брата – Осифа Павловича, котрый був священником в Комлоші (днешня Хмельєва) цілх 50 років (1834 – 1884) і котрый ся му снажив нагородити выштыку родічовску ласку. По скінчіню штудій ся Александр Павлович вернув к братови до Комлошы. В тім часі був у селі великий голод, приближно четвертина жытелів села вымерла. Тот момент іншпіровав А. Павловича к написаню

поэмы *Став бідного селянина*. Мож спомянати, же перед Осифом Павловичом у Комлоші служыв єден рік далшый великий будитель Русинів – А. Духнович (1833 – 1834).

Гімназіалны штудії абсолвовав у Бардеєві (по латинськы) за дуже бідных условий. Стравовав ся лем з того, што му послали по фурманах з Хмельєвы. В часі вакацій ся вертав к братови Осифови на фару, де в родиннім кругу бісідовав по русиньскы. Так міцно любив слухати свою родну підкарпатську русиньську бісіду, свій материнський язык. Гімназіалны штудії пішов докінчіти з „пару дрібныма“ (стріберныма 20-грайцарєвыма монетами) до Мішколца. Там сі заштири 20-грайцарєвы монеты заплатив на місяць кост і бываня. Заробляв сі і як вихователь дітей богатого пана доктора, у котрого бывав. Потім в Ягрі штудовав два рокы філософію, хотів быти священником, но мусив наступити на правницьку академію. Бывав у обходника з вином. Павлович був все добрым штудентом, без проблемів ся научів латинський і грецький язык, котры потім учів паньскы діти. Доказав сі нахылити їх сердце, порозуміти дітинській душі і так го панове, у котрых бывав, тримали в почливости, мав у них місто коло стола як бы був членом родины.

Як штудент права А. Павлович був высокый, імпазантний і сімпатічний паробок з бородков. З языкового боку був необычайно здатный, бо окрем польского языка, котрый ся навчів у Львові, знав і по словенськы (комуніковав шаріськым діалектом), по мадярськы і по німецькы. Через вакації не міг ходити домів про недостаток грошей. По куртім часі але дістав од брата Осифа писмо, з котрого ся дізнав, же єден богословець з Пряшівской епархії охавив штудії в Тырнаві і єпископ Гаганець є охотный послати на місце по нїм якраз єго. Так Александр Павлович продовжовав штудії на Теологічній академії в Тырнаві (1843 – 1847), но тота была пізніше переложена до Остригому. Так ся Павлович дістав міджі богословців. До Тырnavы путовав через Ягер до Будапешту на возі. Там наступив на шыфу, котра плавала через Братіславу до Відня. Капітан шыфы був несподіваний з того, же Павлович ся про штудії теології був охотный зречі і бороды. З Братіславы до Тырnavы го повіз на своїм возі єден газда, котрый го і накормив, і переночовав.

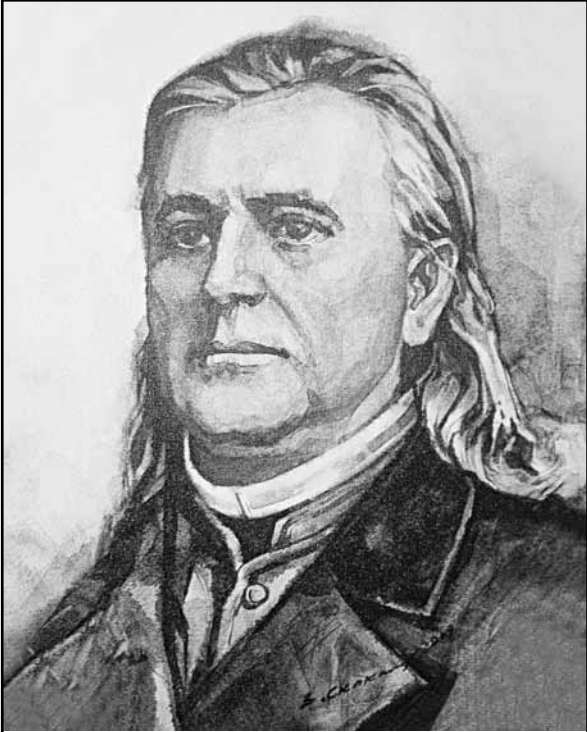
В духовній семінарії пережыв Павлович штири рокы, причім за цілый тот час не навщівив своїх близкых, бо не мав грошы на драгу.

В часі перебуваня в Тырнаві ся спознав з родінов богатого польского магната, грофа Замойского, котрый мав тыж в семінарії єдного богословця. Тот був Александровым добрым приятелєм, зато сі гроф облюбив молодого Павловича, часто го позывав до свого каштеля. Ту ся Александр не раз вызнав із своєї тужбы жыти в роднім краю, бо „*інакше жытя є на востоці, під Крапатами!* – *То моя отчина.*“ Гроф мав богатую бібліотеку, в котрій Павлович любив читати, главно польску белетрію. Як ся вернув зо семінарії, штудовав дале в семінарній бібліотеці, де ся прикладно готовив на свое священіцьке посланя. Як доброго богословця, честного і інтелігентного чоловіка го представены тырнавской семінарії пожадали, абы пріяв місто „професора справованя ся“, але скромный Павлович не хотів таку одповідну позицію пріяти.

В тырнавській семінарії штудовало много Словаків зо западного Словенська. Дакотры з них были усвідомленыма народовцями. Од них ся А. Павлович научів западословенський і середньословенський діалект, котрый пізніше послужыв як основа про кодифікацію словенського списовного языка. Павловичови зачав імпонувати народный патріотизм Словаків. Ту прішов до контакту з ідеями штуровців. А. Павлович ся так зачав занимати ідеями чеського і словенського народного возроджіння – творами Й. Добровского, Й. Юнгмана, Ф. Палацького, П. Й. Шафаріка, Я. Коллара і другых. Став ся з нєго надхнений сімпатізант Людовіта Штура. І Павлович собі усвідомив, же є сыном славянського – русиньского народа. Все веце го міцна сила тягала к тому

поет, народный будитель Русинів

народу. Став ся патріотом своїх Русинів у чужіх краях. Тото душевне розположіння красно описав в поезії *В чужині* тыма словами:

• Портрет Александра Павловича од Народного художника України – Василя Скакандія.

*Я нещастный в чужім краю,
Як сирота жыю я,
Всегда о тебе думаю
Родная земле моя.
Там, де Бескіды, Карпаты
Там, там моя отчина,
Там жыє мой отець – мати,
Сестры, братя – родина...
Милы мі, милы Бескіды,
Где жыє моє племя,
Где жыли мої прадіды,
Там жыти хочу і я.
Боже, дай скоро узріти
Село, святый храм – церьков!
Там Богу ся помолити,
За душы моїх предков.*

Тоты віршы ся стали народнов піснёв Русинів Підкарпатя. Міцна любов і сочувство к своему бідному народу пробудили у Павловича писательський талант. Писав поезію – зачав шаріськым діалектом, потім народным русиньськым языком, але все латиніков. Пізніше ся навчів азбуку і потім писав віршы уж лем азбуков. Близке приятельство надвязав з Яном Паларіком, визначным представителем словенської драмы. З періодом штудій в Търнаві є звязаний і початок ёго літературных активіт, бо свої поезії послав до новинок „*Pešťbudínske vedomosti*“ і „*Sokol*“, але і до польських „*Gwiazdka Czeszynska*“, як і до других періодік, котры в тім часі выходили. Ёго віршы, проникнуты выходословенськым і славянськым духом, му вышли в році 1862 в среді Ягелонської універзіты у Кракові (Е. Янота: „*Vardujów*“). По скінчіню своїх теологічных штудій Павлович вирішив пішо перейти Словенском по горах і долинах Погроня і стады на выход – домів. Быв зачарований прекраснов природов цілого краю. В тім часі были Бардеёвскы Купелі місцем стріч русиньской інтелігенції спід Маковіці. Там стрітив свого брата Осифа, котрый го привітав як уж „готового чоловіка“ і взяв го к собі до Хмелёвы. Там сі Павлович оддыхнув по намагавых роках штудій. Тот час му доволив близше спознати русиньський народ, запозерати ся до ёго души, здохналёвати ся в языку Русинів. Павлович ся залюбов до того народа, котрого язык і духовне богатство тяжко міг спознавати в чужім світі.

Року 1848 бив высвячений, але як неженатый князь. Таке рішіння было під впливом нещастного родинного жывота істого близкого чоловіка. Як ідеаліста покладавав за свою першоряду задачу стати ся жертвенным душпастьрём і народным просвітителем, што чув як своє посланя. Єпископ

Осиф Гаганець ся го при высвячованню опросив, ці буде такый як ёго отець (котрого вірници барз любили) і він одповів: „*Правдаже, якбы ніт!*“ Тото обіцяв і перед Богом: жертвенно любити тот народ, котрый любив ёго отца.

Павлович бив посланий на парохію в Стаціні. Ту але за куртый час захворів і одкликуючі ся на тяжкый став здоровья молодой священник намісто священницькой службы даякый час бив выхователем в родині графа Сірмая в селі Курима, котрого він спознав іщі в часі штудій в Ягрі. Граф ся з просьбов обернув на єпископа Гаганця, а тот го на час еден і пів рока пропустив із своїх служеб на долічїна ку грофови. В тім часі ся Павлович став свідком переходу російських войск до Угорьска і з гордостёв ся позерав на братьський славянський народ, з котрым ся так добрі знав добісидовати. На пару днів ся стримав і у свого брата Осифа в Хмелёві, де ся тыж стрітив з російськов арміов і зміцнили ся у нёго сімпатії ку російському народу. Граф Сірмай ся барз бояв Русів, зато повірив Павловича, абы даякый час справовав ёго масток.

З Куримы ся року 1849 переселив до Пряшова, де цілы два роки робить як єпархіалный архіварь і протоколіста (1850 – 1851). Ту зачінає активно літературно творити – писати поезію. Пряшів бив уж в тім часі народным, культурным і церьковным центром Русинів на Словенську. Тот факт Павловичови доволив, абы як урядник єпископской курії спознав тогдышню русиньську народну інтелігенцію. Ту ся активно запоїв до работы „Літературного заведения Пряшевского“, котре засновав А. Духнович під веджінём єпископа О. Гаганця. Была то інштитуція заложена на принципях подобных як Матїца словенська. Хоць на ей челі стояв єпископ Гаганець і в часі свого ествования ся тота інштитуція заслужыла о выдана дакотрых визначных публікацій, як і о значне зміцніня культурно-сплоченського статусу містного жытельства, работа той інштитуції нігда не была офіціально потверджена. В часі перебування у Пряшові ся Павловичови подарило написати прекраснов віршы, котры были публікованы у *Вістнику про австрійських і угорьських Русинів* у Відню.

ПгДр. Габрьєль СЕКЕЛЬ, ПгД., Пряшів

(Зо словенського языка переложыла:

ПгДр. К. Копорова)

(Закінчїня в далішм чїслї.)

Хочете штудовати русиньський язык на Пряшівській універзіті?

Занедовго будучі абсолвенты середніх школ будуть собі давати пригласкы на високошкольскы штудії, зато хочеме їх допереду поінформовати о актуальных можностях штудія русиньского языка на Пряшівській універзіті в Пряшові, причім комплексны інформації можуть здобыти на веб-сторінці ПУ www.unipo.sk, респ. на сторінках окремых факултці Інштитуту русиньского языка і культуры ПУ.

Такоже в академічнім році 2010/2011 ПУ отвартя в бакаларьскім ступню штудія слїдуючїх 16 комбінацій з русиньськым языком і літературов: **Філозофічна факулта** (пригласкы прїймає до 28. фебруара 2010):

русиньський язык і літ. – історія, естетічна выхова, етічна выхова, філозофія, англїцький язык і літ., французький, німецький, російський, словацький і український язык і літ.;

Факулта гуманїтних і природных наук (пригласкы прїймає до 31. марца 2010): **русиньський язык і літ. – англїцький язык і літ., словацький язык і літ., біологія, географія, вытварна выхова;**

Факулта шпорту (пригласкы прїймає до 9. апрїля 2010): **русиньський язык і літ. – тілесна выхова.**

Вірїме, же тоты інформації заінтересують тых, котры уважують о високошкольскім штудію і про кого якраз русинїстика бы ся могла стати інспіраціов.

ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД.,
Інштїтут русиньского языка і культуры
Пряшівской універзіты в Пряшові

ПгДр. Станіслав Конєчні, к. н. – продуктівный шістьдесятник

(Продовжїня із 2. стор.)

северовыходных окресів Словенська єм назначовав уж в першых розсяглїшых штудїях, котры вышли в зборниках в Кошіцях і в Опаві в році 1989.

• **Вызнати ся в помірно комплікованім розвитку народностной меншыны, котра нігда в минулости не мала властну політічну формацію, з помочов котрой бы бив єй розвиток простїшый, наїсто не было легке. Властно, в періоді соціалїзму то была про Вас нештандартна сітуація, бо каждая далша меншына жыюча в тогдышнім Чеськословенську мала свою „матерьску державу“, ку котрій інклїновала, котра бы была єй підпоров, кідь уж не матерїалнов, та холем моралнов. Може і зато тогдышній режім вырїшыв долю Русинів так, же і їм „прїділів“ матерьску державу – Українську ССР. Парадоксно, Русины (або холем векшына з них) ся з таков підпоров не стотожнили. З того погляду было дость компліковане інтерпретовати їх розвиток якраз в періоді соціалїзму. Не завїділи сьте вашим колегам, котры мали „на старости“ може менше компліковану народность – Булгарів, Мадярів...?**

– Экзістенція матерьского штату мать істый вплив на статус народностной меншыны за ёго границями, він але не є вырїшалный, а тыж не все платить, же тот вплив є позітивный. Історія і сучасность то єднозначно доказують. Омного векше значїня мать позіція офіціальных штурктур к даній меншїні, характер політічного режіму, розумїня етніцїты в сплочности, затоже они становлюють конкретный тіп меншыновой політікы. Тот може быти лібералный, штандартный, але і рєштрїкчный, асімілачный, докінця може мати аж ґеноцідный характер.

Аналізовати і інтерпретовати розвиток Русинів за соціалїзму в Чеськословенську ся не дало, бо Русины ся будь голосили за Словаків, або зачали ацептовати формално українську народность. Мож было слїдовати статус і розвиток української мїнорїты. Стачіло лем не закрывати факты о українських школах, о народній свідомости, о культурных інштитуціях або о vzniku і розвитку КСУТ-у і заєдно попробовати їх логїчным способом высвітлити. Покры іде о выскум етнічных меншын, бадатель сі не мать барз з чого выберати, затоже каждая з них ся розвивать розділно, мать шпецїфічны проблемы у своїм розвитку, о котрых сі справила думать, же суть найкомплікованїшы. Каждая мїнорїта мала в минулости, а мать і в сучасности, даякы тяжкосты і травмы, інакше бы не было што скумати і аналізовати, хоць тоты тяжкосты суть дость розділны. У мадярської меншыны, наприклад, домінує єй політічний розмір, у Ромів соціалный, у Русинів і Українців ідеологічный, у Жыдів набоженський, у Німців зась домінує історїчний аспект.

• **Ваш професїональный жывот є тісно звязаный з Русинами. Може є то кус сімболїчне, же при Вашім жывотнім юбілею, котрый бы мож было характерїзовати як верьх Вашей карьеры, рїхтуєте книжно выдати довгорїчну роботу над проблематїков Русинів – єдного із старых славянських народів Европы. Занедовго выїде у Вашім авторстві монографія *Капітолы з історії Русинів на Словенську* – од найстаршых часів аж по рік 1989. Попробуйте в короткости представити тоту публікацію.**

– Є правда, же свою путь історїка єм тужыв закінчїти монографїов, котра бы была научнов сїнтезов історії Русинів на Словенську. Жывотный юбілей, котрый сьте спомянули, ня якось несподївав. Пришов барз скоро. Така работа собі выжадує проштудовати стовкы історїчных публікацій і штудій. Потім бодай лем алтернатївно одповісти на множество доднесь отвореных вопросів і до року 1945 в повній мїрі до выскумного простору загорнути і бывшы підкарпатськы жупы, котры суть днесь сучастёв України. Таки задачї є прото барз тяжко одповідно сповнїти попри повнім робочім затыжїню в Академії, а в послїдніх роках і при повнїню педагогічных повинностей. Видить ся мі, же тот план буде мочї быти зреалїзований досправды аж у пензії.

В сучасности зато выходить лем научно-популярна верзія планованой сїнтезы, котра презентує скорше лем нарис історії Русинів од найстаршых часів по новемброву револуцію 1989. Публікація має 19 частей, хоць найвеце простору єм дав періоду 20. стороча. Намагав єм ся зарядити розвиток русиньского етніка до даного історїчного простору, абы не доходило к скреслєваню реалїты. Не захожду до подробности, але прїтім єм історію Русинів не хотїв зьєднудушыты.

(Продовжїня на 4. стор.)

ПгДр. Станіслав Конєчні, к. н. – продуктивний шістьдесятник

(Закінчення із 3. стор.)

• По акредитації бакалаврського студійного програму русинський язык і література vznikла попершыраз в новодобій історії Русинів можность презентувати їх історію перед студентами в нескресленій подобі. Тоты інформації передасте студентам якраз Вы. Было бы интересне знати, яку форму сьте сі зволили – ці порівнованя з тзв. передреволючнов варіантов (проблематика термінології Русин, Українець, але і высвітлєваня допаду такой термінології у шыршім контексті, респ. тенденції спойня тых народностей через назву „Русин-Українець“), або сьте выбрали даякий інакшыи способ інтерпретації? Як на Ваши лекції реагують студенти?

– Можность выкладати і штудувати історію Русинів, і хоць скоріше в інформативнім розсягу, є барз важный момент, а то як про актерів, так і про конзументів історичных дісціплін в рамках того студійного програму. Літературы, хоць ей значна часть vznikла в минулости, є релативно дость. Історичны факты ся не змінили, треба їх лем збавити будьякой ідеології і называти річі правыма менами. Зато не можеме бісідувати о Українцях на Словенську перед vznikом Чеськословенська, ани о Русинах в періоді Руськой марки, так як не можеме бісідувати о Словаках в періоді Самовой або Великоморавской імперії. Терміны мають одбивати реаліту, не актуалны ідеологічны концепції. Припад Русинів і Українців по обидвох боках Карпат є комплікованый тым, же они мають еднаке – выходославянське походжіня, зьєдінать їх выходне хрістіанство, близкий язык, як і дакотры културны сегменты, хоць наслідком історичных причін не сплинули в еден етнічний цілок. Ситуацію іщі комплікує факт, же самотна назва Русин мать тых свою історію. В другій половині 19. стороча ся тот термін хосновав у Галічі і Буковині на означіня праві той части народоваців, котры одмітовали русофільську орьентацію і были прихыленцями української народной ідентіты.

Поки иде о выклад історії Русинів студентам, термінологію сі выяснюєме такой на зачатку – в рамках першой лекції. Студентам бы мало

быти яснє, коли може быти бісіда лем о Русинах, коли треба вжыти термін Українець, а коли треба споминати Русинів і Українців. Тых бы мали розуміти, же назва „Русины-Українці“ є політичний термін, а термін „Русины/Українці“ зась научна конштрукція. Кідь уж бісідуюме о студентах, видить ся мі, же історія Русинів їх заінтересовала, хоць ани в тім одношію собі не мож робити великы ілузіі.

• О Вас знаме, же сьте необычайно прецізний, але і продуктивний автор научных публикацій. Якы сьте далшы планы у Вашім професіоналінім замірню?

– В области етноісторії, главно покы ся дотыкать сучасности, є прісность і коректоность выядрєваня неминучим условієм. Нераз ся стало, же ем над єдным словом або словным спойнєм думав і дакілько минут, може веце як поет, котрый складать віршы. Етнічна ідентіта є барз чутливе діло, з котрым не мож нарабляти любовольно. Народностна приналежность є ділом чести і внуторного пересвідчіня каждого чоловіка, на котру мать право і котру му не може ніхто – ани політиці, ани учены силувати.

Што ся тыкать моїх планів, о тых перспективних ем уж дашто прозрадив. Чекають ня але задачі, котры не знесуть одкладованя. Не мам спрацовану а ани опубліковану векшыну выслідків архівного выскуму, котрый ем зреалізовав на Словенську, в Празі, на Україні і в Польску і котры ся односять к історії Русинів і Українців у карпатськым просторі в 20. сторочу. Ведно з ПаедДр. М. Гайдошом, к. н., і Мгґр. А. Мушинком, ПгД., сьме в рамках ґрантовых проєктів позбєрали много копій архівных документів, котры треба ушорити і опубліковати. Жаль, часто хыбить час, а скоро все – фінанції. Правда, і дале бы ем хотів брати участь на педагогічным, експертнінім і популарізачнім процесі.

Нашому юбілантову жычіме, жебы ся му планы подарило зреалізувати, а к тому міцне здравя, много сил і оптімізму в єго професіоналінім, але і особнім жывоті.

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА,
Інштут русинського языка і културы ПУ,
фотка: А. 3.

• Фотографія із 7. септембра 1969, на якій є: (справа) священомученик Василь Гопко і ордінар Ян Гірка.
Фотка: архів автора

Священомученик Василь Гопко то не мав легке

(Подія із 70-ых років 20. стороча
з пряшівской ґрекокатолицькой
катедралы)

Чоловік ся доживать приближно 70 – 80 років, потім одходить на особный суд і до вічности... (Так говорять і псалмы Св. Писма – Пс. 90, 10). Єдны люде умерают, други ся родять. То є нормальный колобіг жывота на землі. Умераючи собі беруть зо собов до гробу і свої ціложывотны зажиткы, скусености... Малошто ся по чоловікови заховать, а іщі менше в писаній подобі. Спомины сучасників помершого не сьуть про никога интересны, бо про вшыткых сьуть лем неінтереснов самозрозумілов інформаціов, але лем до часу, докы не перейде пару десяток років. Потім ся нараз тоты „неінтересны“ спомины мінять на вцацны артефакты з минулости...

Од смерти священомученика Василя Гопка (1904 – 1976) минуло выше тридцять років. Люде, котры го прямо і беспосереднє знали і жыли з ним, уж сьуть на правді Божій. Зістало лем то, што побісідовали другим – молодшым. Зато посла лем тоту курту пригоду зо жывота Преосвященного Василя Гопка, помічного ґрекокатолицького пряшівского єпископа, до редакції Русин і Народны новинкы, бо днесь ся находиме в ситуації, хоць є демокрація, же не кажды новинкы сьуть охотны опубліковати такы матеріалы (зо страху, жебы не были перзекуованы або з розлічных другых причін).

У Пряшові ем служыв у василіанськым монастырю на Ваяньского улці ч. 31 од року 2000 до року 2008. На старославянськых Службах Божых з Апостолом, Євангелієм і проповідєв по русинськы нам каждоденно канторив пан Шведа. Тот мі вецєраз споминав подію, котра ся стала в пряшівській ґрекокатолицькій катедралі даколи в роках 1970 – 1976.

В тім часі ґрекокатолици не мали свого єпископа з центром у Пряшові. ґрекокатолицьку єпархію, котра загорняла цілу територію выходу Чеськословенська, рядив папом римськым мєнованый і комуністичным урядниками потверджєный священик-ордінар Ян Гірка. Преосвященный владыка, Кір Василь Гопко был попри нїм лем помічным єпископом, то значить, функчно был на низшій уровни як Ян Гірка. Ордінар Ян Гірка уж тогды пробовав заводжати Службу Божу по словенськы в пряшівській ґрекокатолицькій катедралі, з чїм не был ніхто согласный, а главно не єпископ Василь Гопко. Ситуація ся выкрїсталізовала так, же як ся служыли словенськы Службы Божы, владыка Василь Гопко як ся спамятав, встав, а як він сам провадив архієрейску Службу Божу, тота была в кіріломефодьскім старославянськым языку. В тім часі был такый тренд і така церьковно-політична ситуація.

А теперь обіцяна пригода од пана Шведа:

Раз ся стало, же была оголошена архієрейска Служба Божа, котру мав служыти як главный служащий Преосвященный владыка, Кір Василь Гопко, і ведно з ним служыти мав священик-ордінар Ян Гірка. На початку Службы Божой – так як то є в архієрейскых Службах Божых звычайєм, єпископ не был при престолі у святыліці катедралы, але сидів на своїм єпископскім троні в середині церькви... К престолу мав прийти аж пізніше...

Ордінар Ян Гірка приступив к престолу і самовольно зачав Службу Божу по словенськы: „*Požehnané je kráľovstvo...*“ Люде в церькви-катедралі а таксамо і єпископ Гопко застовпіли од несподіваня... Владыка Василь Гопко як ся спамятав, встав зо свого трону і передчасно пішов через Царьскы ворота іконостасу к главному престолу, выхопив з рук Яна Гірки Євангеліє а іщі раз заінтоновал початок Службы Божой по старославянськы: „*Благословенно царство...*“ Люде собі выдыхли. Далє ся Служба Божа одправляла не по словенськы, так як собі дздумав ордінар Ян Гірка, але по старославянськы і одправлял єй Преосвященный владыка, Кір Василь Гопко.

Як мі тот неприемный інцидент бісідовал пан Шведа, котрый был на высшєспомянутій літургії, не хотів ем тому вірити і вецєраз ем ся просив, ці то было досправды так... Пан Шведа мі то з важным поглядом потвердив.

Также священомученик Василь Гопко, котрый был року 2003 выголошений папом римськым Йоаном Павлом II. за благоречєного (што значить, же є уж в небі і уж ся не молиме за нєго, але к нєму – за єго приговор у Господа Бога), то не мав у послїдніх роках свого жывота легке, хоць і был єпископом.

о. Йосафат ТИМКОВІЧ, ЧССВ, Кошіці

НАСТАВ ЧАС ЗАПЛАТИТИ ПЕРЕДПЛАТНЕ НА РІК 2010

Народны новинкы – 2. класа: Словенсько – 8,50 €, Чесько – 23 €, Европа – 25 €, остатні штаты – 28 € або 44 \$, 1. класа: Чесько – 25 €, Европа – 27 €, остатні штаты – 32 € або 49 \$, Русин – 2. кл.: Словенсько – 5 €, Чесько – 20 €, Европа – 22 €, остатні штаты – 25 € або 39 \$, 1. кл.: остатні штаты – 29 € або 44 \$. Заплатити мож банковым шеком (загранічны), приложенов поштовоу поукажков (домашні) або на ч. рахунку: 1386912153/0200. Name, Adress: Rusyn a Narodny novynky, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, Slovak Republic. IBAN: SK540200000001386912153, SWIFT: SUBASKBX, Všeobecná úverová banka, a. s., Mlynské nivy 1, 829 90 Bratislava, SR, telex: 93 297, 93 347, over VÚB, pobočka Prešov, Masarykova 13, 081 86 Prešov.
Допереду вшыткым дякуєме.

НАРОДНЫ НОВИНКЫ

Выдавать Русин і Народны новинкы. Реалізованє з фінанчнов підпоры Міністерства културы СР – програм Култура народностных меншын 2010. Шефредактор: Мгґр. Александер ЗОЗУЛЯК, редакторкы: ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, ПгДр. Марія МАЛЬЦОВСКА, языкова редакторка: ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД. Adresa:

Ľudové noviny, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR. Tel.: 051/772 56 29. Реґістрачне ч. EV 327/08, МІС 49 438. Опублікованы погляды дописователів не мусять быти згодні з поглядами редакції.

Адреса новинок на інтернеті: www.rusynacademy.sk,
<http://narodny-novynky.presov.sk>, E-mail: rusyn@stonline.sk

Rusyn a Ľudové noviny
Duchnovičovo nám. 1
081 48 Prešov 1
D+2
VsRP - 664/2003

Platené v hotovosti
080 02 PREŠOV 2